

Cuprins

Cuvânt înainte	7
O stare a locurilor lumii musulmane	8-9
Cinci mari ansambluri	10
Experiența colonizării	30-31
Imperiul Otoman, bărbatul bolnav al Islamului	36
De la Imperiul Marilor Moguli în Indonezia...	42
Imperiul Rus în Caucaz și în Asia Centrală	46
Rivalități coloniale în Africa	49
Decolonizarea: o modernizare cu forcepsul	50-51
Cotitura primului război mondial	52
Dezmembrarea Imperiului Otoman	53
De la colonialism la imperialism...	57
Al doilea război mondial și decolonizarea	60
Lumea arabă în căutarea unei imposibile unități	61
O moștenire colonială explozivă	65
Asia de Sud-Est...	66
Islamismul ca soluție la eșecurile politice succesive	66
Islam și societate	68-69
Islamismul împotriva naționalismului și statul laic	70
Frații Musulmani...	72
Tentative de „naționalizare” a societăților musulmane	75
Invazia trupelor sovietice în Afganistan și revoluția islamică în Iran	75
De la Islamabad la Kabul	82
Ambiguitățile saudite	86
Societatea musulmană și contradicțiile sale	88
Islamismul, o dureroasă criză de creștere	91
Experimentul mondializării	92-93
Un sentiment de injustiție	97
„Axa răului”	102
Miza petrolieră	105
Imposibila unitate a lumii musulmane	109
Anexe	113
Bibliografie	126-127

Islam

„Nu există lume musulmană în sensul politic al termenului și noua ordine mondială care se instalează nu tinde să reinstaureze această comunitate cvasimitică.”

Yves Thoraval

Decolonizarea: o modernizare cu forcepsul

În lumea musulmană, decolonizarea s-a tradus prin crearea, adesea artificială, de state-națiuni inspirate de modelele occidentale în care adesea nu se recunosc opiniile lor publice, bătute, în ceea ce le privește, de nostalgia unei comunități islamice universale.

Cotitura primului război mondial

Afectând durabil relațiile internaționale, primul război mondial va marca, de asemenea, o cotitură radicală în evoluția societăților musulmane, al căror recul politic îl va confirma la scară planetară, provocând mișcări de emancipare din ce în ce mai hotărâte să scuture jugul colonial. În această vastă mișcare ce, mai târziu, va lua alura unei ineluctabile decolonizări, două fapte vor exercita o influență profundă asupra lumii musulmane: înfrângerea, în 1918, a Imperiului Otoman, care va plăti cu dezmembrarea sa prețul alăturării la Germania și celelalte Puteri Centrale în timpul primului război mondial; revoluția bolșevică din 1917, care va transforma Imperiul Rus într-o Uniune a Republicilor Sovietice (U.R.R.S.), care va interpune, începând cu 1924, un model de societate comunistă unui mare număr de popoare musulmane. În același timp, conflictul dintre 1914-1918 trebuia să modifice profund percepția puterilor colonizatoare

 Colonelul Thomas E. Lawrence, Lawrence al Arabiei. El a conceput proiectul unui imperiu arab sub influență britanică și a animat revolta arabilor împotriva turcilor între 1917-1918

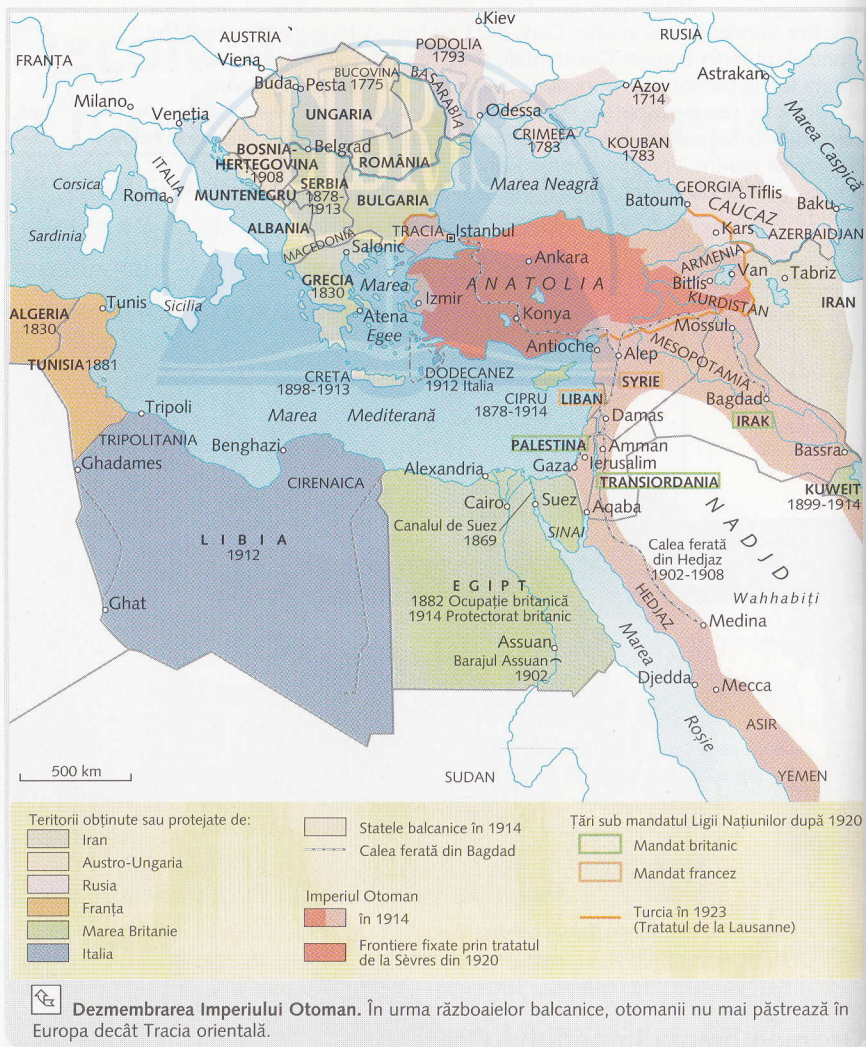
de către popoarele colonizate. Căci, dacă au ieșit victorioase din conflictul mondial, puterile Europei Occidentale și-au revelat, cu toate acestea, în fața lumii, slăbiciunile. Îmbinarea acestor factori, la care se cuvine să adăugăm creșterea puterii Statelor Unite, determinantă în evoluția colonialismului spre un imperialism modern care se dotează cu noi instrumente ideologice pentru a răspunde provocării internaționalismului comunist, și el cu vocație planetară, este la originea multor probleme cărora trebuie să le facă astăzi față societățile musulmane.

 Enver Paşa, ministru de război, a determinat intrarea Imperiului Otoman în primul război mondial alături de Germania.

Dezmembrarea Imperiului Otoman

Urmând unei serii de înfrângeri care i-a redus teritoriile în Europa balcanică, prăbușirea Imperiului Otoman, chiar dacă previzibilă, va provoca un șoc major în toată lumea musulmană, până la marginile sale din Sud-Estul asiatic și în Africa, într-o măsură mai mică în lumea iraniană șiită, care nu a recunoscut niciodată autoritatea spirituală sunnită a Imperiului Otoman. În rest, popoarele musulmane neturcofone ale Imperiului, majoritar arabe,

nu vor regreta domnia sultanilor mai mult decât creștinii, cu care vor ști să fie chiar solidari uneori, ceea ce va explica în parte de ce puterilor europene nu le va fi greu să-și impună dominația.

Sub influența europenilor, pentru care apărarea populațiilor creștine era un bun mijloc pentru a întări controlul economic asupra Imperiului Otoman,

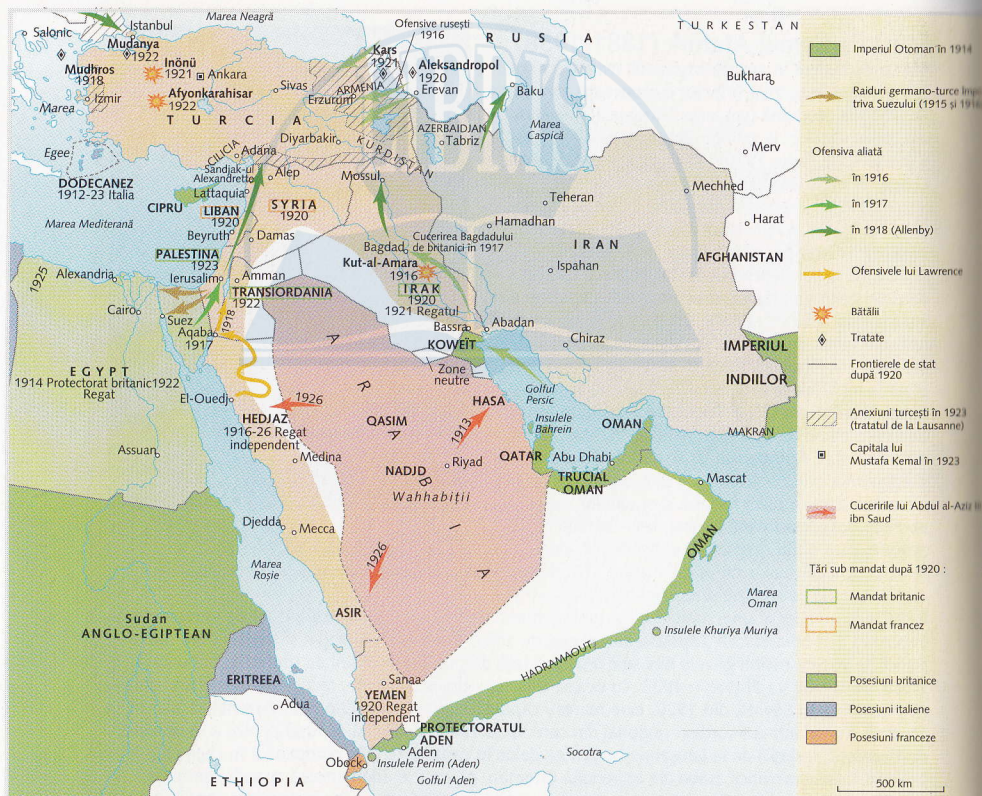
Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938)

Militar de carieră în armata otomană, Mustafa Kemal se ilustrează împotriva trupelor italiene care invadează Tripolitania otomană (viitoarea Libie) în 1911, apoi împotriva aliaților, în primul război mondial, în Caucaz și în Palestina (între 1915-1917). Originar din Salonik, Grecia, el încarnază această generație de turci dezamăgiți de Imperiu și dornici să întărească vatra națională turcă în Asia Mică. După prăbușirea Imperiului Otoman, el se retrage în Anatolia și se înhamă la construcția unui stat național turc, în detrimentul minorităților, precum grecii, expulzați din Smirna, sau ceea ce rămâne din armenii și, de asemenea, din kurzii musulmani. El devine în 1923 președintele republicii turce și va rămâne președinte până la moartea sa în 1938. Considerând tradiția islamică „retrogradă”, el laicizează și modernizează țara cu o mână de fier: Islamul își pierde statutul de religie de stat. Companiile străine sunt naționalizate și economia este controlată de stat, care trece la o modernizare în marș forțat a moravurilor, de la abolirea poligamiei până la port, fes – bărbații, voal – femeile, care obțin dreptul de vot și de a fi alese, începând cu 1934. Mustafa Kemal rămâne în ochii concetățenilor săi „tatăl turcilor” (Atatürk), o icoană sfântă, garant al laicității țării, a cărei armată se consideră moștenitoarea sa. Instalându-se lider al unei națiuni turce unite, adună totuși sub egida unui război de independență împotriva „colonialistilor”, Mustafa Kemal era, de altfel, mai mult preocupat să consolideze din punct de vedere militar bazele noii sale republici față de puterile occidentale (francezi, britanici și greci), de la care va obține în 1923, cu ocazia tratatului de la Lausanne, recuzarea termenilor stabiliți de tratatul de la Sevres, din 1920, care marcau capitularea Imperiului Otoman. Garantând alianța lui Mustafa Kemal într-un context regional din care noua Turcie tindea să se rupă pentru a se apropia de Occident, tratatul de la Lausanne nu punea deloc în cauză intențiile europenilor în ceea ce privește fostele provincii arabe ale Imperiului Otoman, pe care le ademeniseră cu independența, pregătindu-se în același timp să preia controlul asupra lor, conform unui aranjament secret care nu au rezistat, de altfel, competiției care le opunea. Acordul Sykes-Picot (după numele semnatarilor britanic și francez) din 1918 promitea într-adevăr pe hârtie crearea unui regat arab. Dar lordul Balfour, șeful Foreign Office-ului, promisese, încă din 1917, crearea unui stat arab alături de „o vatră națională” evreiască în Palestina, ambele comunități fiind solicitate la acea vreme să susțină efortul de război împotriva turcilor. Regiunea suportă și astăzi efectele acestui „mare joc” colonial.

sultanii întreprinseseră reforme („tanzimat”) în vederea modernizării instituțiilor imperiale, care vor fi dezvoltate în Egipt, de Muhammad Ali, sau chiar în Tunisia, unde, în 1861, vizirul Khairuddin a promulgat primul cod de guvernare modernă. Dar absolutismul sultanului Abdulhamid al II-lea a oprit brusc aceste reforme la sfârșitul secolului al XIX-lea. În 1908, tentativa de revoluție a „Junilor turci” pentru a reforma ceea ce mai rămăsese din Imperiu s-a soldat cu un eșec.

În timp ce în Orientul Mijlociu arab, pe ruinele Imperiului Otoman, puterile occidentale se străduiau să traseze frontierele noilor state artificiale, împărțindu-și

Orientul Mijlociu după Primul Război mondial. Imperiul otoman este fărâmițat și ocupat de aliații care impun tratatul de la Sevres. Acesta din urmă va fi revizuit în 1923 prin tratatul de la Lausanne.

în zone de influență o regiune în care bate inima Islamului, un alt ofițer turc, Mustafa Kemal, va pune naționalismul în slujba noii republici turce. O republică, a cărei identitate religioasă islamică se va strădui să o extirpe, fiind prea strâns asociată cu erorile care au cauzat declinul Imperiului și prezentată ca o cauză majoră a întârzierii acumulate de turci în raport cu Europa. Reprezentând doliul Imperiului și al provinciilor sale arabe, Republică Turcă, pe care o fondează în 1923, s-a recenterat pe Asia Mică, fiind considerată de noi ideologi ai naționalismului panturc drept centrul unui spațiu național turc ce-și trimite razele până la granițele chineze ale Asiei Centrale, trecând prin Azerbaidjan, în Caucaz. Prezența rusă apoi cea sovietică nu vor permite ca această teorie să fie pusă în aplicare.

De la colonialism la imperialism: Lumea musulmană hărțuită

În timp ce Turcia oferă unicul exemplu de stat-națiune musulman independent, care a făcut alegerea unei occidentalizări radicale a moravurilor, dar și a vieții sale politice, Orientul Mijlociu arab va fi condamnat să suporte influența politică în creștere a Franței și a Marii Britanii. Aceste două puteri – sub acoperișul legitimității internaționale conferite de Societatea Națiunilor creată în 1919 de semnatarii tratatului de la Versailles – vor dobândi „mandate” delimitând zonele lor de influență: Siria și Liban pentru Franța, celelalte țări ale Conului fertil și ansamblul peninsulei arabe pentru britanici. Dacă sosirea lui Stalin la putere la Moscova, la mijlocul anilor '20, a pus capăt oficial proiectelor de revoluție permanentă mondială ale lui Troțki, abandonată în avantajul consolidării a ceea ce s-a dobândit de la revoluție în singura patrie a comunismului, URSS nu a renunțat din această cauză să preia conducerea lumii a treia, pentru a pune capăt hidrei imperialiste. Ea își afișase ambițiile încă de la Conferința de la Baku, în 1921, care a reunit,

cu un mare entuziasm, toate religiile, confundându-se reprezentanții popoarelor colonizate din Asia și Africa. Alegerea capitalei Azerbaidjanului, proaspăt încorporată Imperiului Sovietic care se naște, pentru a ține această conferință nu era la întâmplare. Primul centru petrolier al lumii din acea vreme, Baku, suscita într-adevăr poftele britanicilor. Cu ocazia acestei reuniuni în republica musulmană turcofonă din sudul Caucazului, tradițional solidară cu Turcia, Lenin a cochetat chiar cu speranța de a-l înrola pe Mustafa Kemal în cruciada sa anticapitalistă și i-a făcut unele concesii pentru a intra în grațiile acestuia. Alegerile occidentale ale liderului turc vor dezamăgi foarte repede așteptările sovieticilor. Refuzul adresat de Ankara avansurilor sovieticilor trebuia să-i determine pe aceștia să se orienteze cu insistență spre o altă putere regională: Iranul, învecinat cu țările din Caucaz și cu Asia Centrală, și să păstreze deci acest acces la „mările calde”, care este un laitmotiv al strategiei ruse apoi sovietice. Singularitatea Iranului șiit în lumea musulmană, rivalitatea sa tradițională cu turcii și deschiderea sa spre modernitate, începută încă din secolul al XIX-lea de șahul (regele) Persiei, Nasir al-Din Șah, făceau din acesta o țintă a intențiilor expansioniste

Islam și comunism

Șirul reformiștilor musulmani ai epocii țariste anumiți ulemas, adunați în sânul grupării Noua Moschee, au căutat să coopereze cu comuniștii, propovăduind reforme în vederea adaptării revoluției la realitățile societății musulmane. După o folosire pur tactică a faptului islamic, noua putere sovietică își va schimba strategic în anii '20 și va interzice instituțiile musulmane, ca de altfel ale tuturor celorlalte religii. Drept reacție, „musulmanii comuniști”, precum țătarul intelectual Mir Sultan Galiev (mort în jurul anului 1928) care propovăduiește o versiune național-islamică a comunismului, cheamă la rezistența împotriva rușilor, care îi încadrează pe musulmani în categoria „naționalistilor locali” reacționari și destinați dispariției. O sângeroasă campanie antimusulmană a constrâns repede să treacă în clandestinitate ceea ce mai exista din militantismul islamic în lumea sovietică.